

Nathan Wasserman, *The Flood: The Akkadian Sources, A New Edition, Commentary, and a Literary Discussion*, Leuven: Peeters, 2020, 187 s.

Değerlendiren: Gökhan Kağnıcı

*Evinden çık ve bir gemi inşa et!
(Nuh'un Gemisi Tableti 4'-5')*

Tufan anlatısıyla ilgili kutsal kitaplar dışında detaylı bilgi bulabileceğimiz (detayların doğruluğu tartışmalı olsa bile) en eski kaynaklar, Eski Mezopotamya'nın çivi yazılı metinleridir. Her geçen gün bazı yeni tabletlerin gün yüzüne çıkması ve yayınlanmasıyla bu kaynakların sayısının artması muhtemeldir. Nitekim hâlen Kudüs İbrani Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü'nde Asurbilim Ana Bilim Dalı'nda profesör olarak görev yapan ve M.Ö. 3. ve 2. bin yıl Mezopotamya'sı kültür tarihi alanındaki çalışmalarıyla bilinen Nathan Wasserman'ın 2020 tarihli bu kitabı, 1969 yılında yayınlanan W. G. Lambert ve A. R. Millard'ın çalışmasında (bkz. Lambert ve Millard, 1969) yer almayan tufanla ilgili bazı yeni Akadca metinlerin değerlendirildiği bir eser olmuştur. *The Flood: The Akkadian Sources, A New Edition, Commentary, and a Literary Discussion* isimli bu eser, başlığından da anlaşılacağı üzere birçok açıdan yeni ve özgün bilgiler içermektedir.

Kitapta tufan hadisesinden bahseden Akadca yazılmış bütün metinlerin (ve/ya kopyaların) tekrardan okumaları yapılarak bütün versiyonlar, bunların ele geçirildikleri yerler, hangi döneme tarihlendirildikleri, tablet numaraları ve önceki edisyonlar bir tablo hâlinde sunulmuş (ss. 14-16) ve tartışmalı noktalar yeniden ve etraflıca ele alınmıştır. Kitapta bütün versiyonlar, okunamayan ve üzerlerinde tam anlamıyla uzlaşılammış Akadca kelimeler ve ifadeler de dâhil detaylı bir şe-

@ Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi. gokhan.kagnici@gmail.com

ID <https://orcid.org/0000-0002-8357-6624>

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0257
insan & toplum, 2020.
insanvetoplum.org

kilde tartışılarak âdeta satır satır yapı sökümüne uğratılmıştır. Wasserman açık bir şekilde tufan olayından bahsetmeyen ancak bu olayla ilgili olduğu düşünülen bazı Akadca çivi yazılı metinleri de kitabına dâhil etmiştir. Ugarit'ten ele geçen ve Orta Babil dönemine tarihlendirilen iki tabletin (RS 20.161+RS 20.171B ve RS 94.2953, kitapta I₁ ve I₂ olarak geçer) tufan ile ilgili olduğu üzerinde durulmuştur (ss. 85-90). Eski Babil dönemine tarihlendirilen Malgium şehrinin kralı İpiq-İştar'ın (yaklaşık olarak M.Ö. 1760) bir yazıtında (VA 3359, ss. 152-155) ve Ninive'den ele geçen bir okul metninde (K 1520) tufan hadisesine referans olduğu düşünülen bazı kısımların olduğu ileri sürülmüştür. Ninive'den ele geçen metnin oldukça kısıtlı olmakla birlikte geminin iç kısmına dair bazı bilgiler içermiş olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu oldukça önemlidir çünkü direk tufanla ilgili olsun ya da olmasın eldeki mevcut hiçbir çivi yazılı metin, dışarıda büyük bir sel felaketi gerçekleşirken geminin içerisinde ne olduğuna dair herhangi bir bilgi içermez (ss. 147-149).

Tufan hadisesiyle ilgili bu en eski kayıtlar, tek bir çivi yazılı tablette geçmemektedir. Eski Babil versiyonları ve Gilgamiş Destanı'nın XI. tableti (Yeni Asur dönemine tarihlendirilen elimizdeki tufanla ilgili en uzun ve bütünlüklü metin budur) bu konudaki kayıtların hemen hemen çok büyük bir kısmını oluşturmakla birlikte başka versiyonları da bulunmaktadır. Sadece tufanın detaylarından bahseden çivi yazılı metinlerin yanı sıra farklı tarihlendirilen ve farklı içeriklere sahip başka metinlerde de bu olaya atıfların yapıldığı görülmektedir.

Akadca versiyonlar; Sippar, Nippur, Ninive (Mezopotamya), Hattuşa (Anadolu) ve Ugarit (Suriye) gibi farklı yerlerden ele geçmiştir. Bu metinler, M.Ö. ikinci binyılın başlarından M.Ö. birinci binyılın ilk çeyreğine kadar uzanan geniş bir zaman dilimine yayılmıştır. Bu mekânsal ve zamansal yayılım, tufanın (Akadca: *abūbu*) Eski Yakın Doğu'da ne derece rağbet gören bir konu olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.¹ Tufan teması hem etimolojik hem de olayın ve olgunun kendisi bağlamında çivi yazılı gelenekte sürekli kendisine yer bulmuştur. Örneğin; özellikle M.Ö. birinci binyılın Asur kral yazıtlarında, tufan ve/veya büyük sel baskınları (*abūbāniš*: "bir tufan gibi" ... saldırdım/yok ettim), Asur karşıtı düşmanların Asur kralları tarafından yenilgiye uğratılmasıyla ilgili bir benzetme unsuru olarak sıklıkla kullanılmıştır. İlginçtir ki Eski Mısır yazıtında bu konuyla ilgili hiçbir kayıt yoktur (s. 1).

1 Büyük tufan olayını tanımlamak için kullanılan Akadca *abūbu* ve Sumerce *amaru* kelimelerinin çivi yazılı metinlerdeki kullanımlarıyla ilgili bkz. Chen, 2013, ss. 21-66.

Kitapta giriş bölümünde bütün versiyonlar, konu ve ifade benzerlikleri açısından ilgili satırları belirtmek kaydıyla karşılaştırmalı bir tabloyla (1. Tablo) sunulmuştur (ss. 4-11). Bir diğer tabloda ise (2. Tablo) tufan anlatılarında geçen kişiler ve tarihler karşılaştırılmıştır (ss. 12-13). Böylece farklı versiyonlar arasındaki içerik ve biçimsel farklılıkları ve benzerlikleri bir arada değerlendirebilme imkânı oluşmaktadır. Wasserman her versiyonda yer almayan bazı konular üzerinde daha detaylı durmaya çalışmıştır. Bu detaylar kimi zaman “kanon dışı” içerikler ihtiva edebilmektedir. Örneğin; tufan kahramanı Atrahasis’in gemisinin şeklinin neye benzediği konusu. Finkel (2014) tarafından yayınlanan Eski ya da Orta Babil dönemine tarihlendirilen yaklaşık 60 satırlık “Nuh’un Gemisi Tableti” isimli çivi yazılı tabletteki bilgilerden önce geminin şekli ve ebatlarına dair pek fazla detay bilmiyorduk. Bu tabletteki ifadelerle göre gemi yuvarlak biçimliydi ve su geçirmeye mâni olan bir malzemeye (zift?) kaplı olup koca bir sepeti andırmaktaydı (ss. 61-76). Ugarit’ten ele geçen bir Orta Babil versiyonunda (RS 22.421-kitapta ‘I’ olarak geçer) ise Atrahasis bir rahip (*pašišu*) olarak tanımlanır. O, tanrı Ea’nın tapınağında yaşamaktadır ve her şeyi bildiğini söylemektedir (öy. I 6’-8’, ss. 83-84). Diğer ilgi çekici bir kayıt ise Geç Babil ya da Pers dönemine (M.Ö. 6. ve 4. yüzyıllar) tarihlendirilen bir başka versiyonda karşımıza çıkmaktadır. Bu versiyona göre (MMA 86.11.378A, kitapta ‘z’) tanrı Enlil, tufandan sonra tufan kahramanı Ziusudra’nın (anlamı “yaşamı uzun olan”) ismini Utnapiştim (anlamı “ben/o, yaşamı buldu(m)”) olarak değiştirir (z v ay. 17’, ss. 101-102). Bu önemli bir kayıttır zira bilinebildiği kadarıyla başka hiçbir Mezopotamya metninde bir tanrının özel bir ismin yerine başka bir ismi önermesine dair bir uygulamaya rastlanılmamıştır. Bu değişiklik, tanrı Enlil ile tufan kahramanı arasındaki sembolik bir uzlaşmanın işareti olarak görülebileceği gibi² (s. 103) bu onomastik detay, Atrahasis’in tufanın gerçekleştiği zaman yaşının ilerlemiş olma ihtimalini akıllara getirmekle birlikte tufanın sona ermesiyle tanrısal emrin/vahyin tamama erdirilmesini de imler gibidir.

Kitabın en ufuk açıcı ve aynı zamanda tartışma başlatma potansiyeli yüksek olan kısmı, dinî ve mitolojik bir anlatının edebî ve felsefi bir yorumu ne derece müsait olduğunun (kim zaman zorlama ve aşırı yorumlar içermekle birlikte) tartışma-

2 Eski Babil dönemine tarihlendirilen Sippar versiyonunda Atrahasis, bir gemi inşa etmesi yönünde ve bu gemiyi nasıl inşa edeceğine dair talimatları tanrı Ea’dan aldıktan sonra Şuruppak şehrinin ileri gelenlerine (*šibutu*) tanrısı Ea (Enki) ile tanrı Enlil arasındaki anlaşmazlık nedeniyle artık daha fazla Enlil’in ülkesinde yaşamayacağını söyler (C₁ 38’-44’, s. 21, 32). Zira tanrı Enlil’in hâkimiyet alanının terk edilip (yeryüzü) suyun olduğu yere (Apsu) gidilmesi yani tanrı Ea ile buluşması gerekmektedir. Çünkü tanrı Ea, kendisine büyük bir tufanın yaklaşmakta olduğunu söyler (C₁ 45’-50’, ss. 21-32). Benzer ifadeler için bkz. Hattuşa versiyonu J₁, 9’-10’, ss. 80-81 ve Gil. XI, 35’-42’, ss. 105, 115.

sını içeren 3. bölümüdür (ss. 130-155). Bu bölümde tufan anlatısının olay örgüsü bazı önemli temalar açısından analiz edilmeye çalışılmıştır. Wasserman bunu yaparken anlatıdaki karşıtlıklar ve benzerlikler içeren farklı ikilikleri (gökyüzü-yeryüzü ve yaşam-ölüm gibi) belirleyerek bunların tufandaki çok yönlü ve katmanlı rollerini açığa çıkarmaya çalışmıştır. Bunun için de “kuşatılmışlık” ve “yalnızlık” gibi iki tema üzerinden ilerlemiştir. İlki, tufan yaklaşırken ve gerçekleşirken gemide olmayı isteyenler (ve olanlar) ile gemide olmayanları bekleyen sonuçlar açısından ikincisi ise tufandan sonraki yeni dünya düzeninde “arınmış” insanoğlunun (başta tufan kahramanı Ziusudra/Atrahasis/Utnapiştım) yalnızlaşma süreci açısından değerlendirilmiştir (ss. 130-131). 3. bölümde ayrıca tufan bağlamındaki bazı önemli temaların hermenötiğinde daha fazla detay ve bilgi elde edebilmek için karşılaştırmalı bir metodolojinin ne kadar önemli olduğu birtakım örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda Gilgamiş Destanı’ndaki adıyla tufan kahramanı Utnapiştım’in başından geçenler ile Yunus Peygamber (Tevrat’taki anlatı bağlamında) ve Yunan mitolojisinin efsanevi kahramanı Odysseus ile ilgili anlatılar arasındaki benzerlikler ve karşıtlıklar tartışılmıştır (ss. 135-140). Benzer bir tartışma, doğum tanrıçasıyla insanoğlunun yakın ilişkisini göstermeyi amaçlar. Buna göre tufan anlatısının Eski Babil versiyonunda ana tanrıça Nintu’nun, tanrı Enlil’in büyük bir sel felaketiyle insanların sonunu getirmeyi tasarladığı kararından sonra insanların karşılaşacağı ve karşılaştığı felaketler karşısındaki yakarışı (*insanlar bir nehri dolduran yusufçuklar gibi suları doldurdu!*) ile Babil Yaradılış Destanı Enuma Eliš’teki tanrıça Tiamat’ın tepkisi (*yarattığımızı nasıl yok edebiliriz?*) ve bazı Sümer ilahilerindeki (Balag ilahileri) benzerlikler (ss. 140-145) ana tanrıça ve insan arasındaki ilişkinin duygusal boyutunu göstermesi açısından tartışılmıştır. İfade edilmelidir ki tufanla ve insanoğlunun yaratılışıyla/ölümüyle ilgili çivi yazılı metinlerde tanrı ve tanrıçaların hâl ve hareketleri, duyguların ve hislerin tarihini çalışmayı düşününler için oldukça zengin bir malzeme sunmaktadır.

Wasserman tufana karar veren tanrı Enlil’in kült şehri olan Nippur’un bu felaketten etkilenmediğini ileri sürerek özgün bir başka tartışmayı fitiller. Böylece o, tufanın bütün dünyadaki ya da belirli bir bölgedeki (veya şehir ve şehirlerdeki) yaşamı yok ettiği yönündeki kadim tartışmada bir anlamda tarafını belli eder. Tufan anlatısının hiçbir versiyonunda Nippur’un tufandan etkilenmediği yönünde doğrudan bir kayıt bulunmamakla birlikte ona bunu düşündürten şey, tanrı Enlil’in tufan öncesindeki (tufanla birlikte diğer tanrıları insanoğlunun yokluğunda aç bırakmak istemesi), sırasındaki (Nippur’daki kült merkezi Ekur’da kendisine sunularda bulunulmaya devam edilmesi) ve sonrasındaki (tufanın bütün insanlığı yok etmemiş olmasından kaynaklanan kızgınlığı ve tufan sonrasında herhangi bir

sunuya/kurbana ihtiyacı olmaması) bazı düşünceleri, davranışları ve uygulamaları olmuştur. Atrahasis'in tanrıların onuruna düzenlendiği şükran sunusuna birçok tanrı ve tanrıçanın katılmasına rağmen tanrı Enlil'in bu çağrıya icabet etmemesi, Wasserman için bu husustaki en önemli kanıt olarak görülmüştür (bkz. ss. 149-152). Eğer Wasserman'ın Nippur'un tufandan etkilenmediği yönündeki çıkarımı doğru kabul edilebilirse bu durum Tevrat'ta geçen tufan hadisesinin bütün dünyayı kapladığı ve yeryüzündeki bütün insanlara yönelik olduğu (Nuh peygamberle beraberindekiler hariç yeryüzünde başka hiçbir canlının bu tufandan sağ çıkamadığı) yönündeki kaydı tekrardan tartışmaya açar. Anlaşılan tufan yalnızca belirli bir bölgede (Atrahasis'in yaşadığı yer Şuruppak ve civarı) gerçekleşerek orada yaşayanları (kendisiyle birlikte gemiye binmeyenleri) ve o bölgenin ekosistemine has olan diğer canlıları yok etmiştir ki bu durum, Kur'an'ı Kerim'deki ilgili ayetlerdeki bilgilerle paralellikler arz ediyor gibidir.

Wasserman tufan temasının yalnızca eski Mezopotamya'nın çivi yazılı kaynaklarında değil aynı zamanda Hitit, Kitabı Mukaddes, Eski Yunan-Roma ve Orta Çağ kaynaklarında da işlenen bir konu olduğunu belirtmiştir. Çivi yazılı metinlerdeki anlatılarla sonraki dönemlerin dinî ve edebî kaynaklarındaki bilgileri, anlatının geleneksel formları ve bazı tematik unsurları açısından karşılaştırırken İslami kaynakları kullanmaması soruşturulabilir. O, yalnızca bu konuda yapılan bir çalışmaya referans vermiştir (s. 1, 7. dipnot). Elbette ki kitabın öncelikli amacı semavi dinlerin önemli ibret alınası anlatılarından birisi olan tufanın dinî ve inanç boyutunu tartışmak değildir ancak Akadca metinlerdeki tufan ile ilgili bazı detayların semavi dinlerin kutsal kitaplarındaki bilgilerle karşılaştırılması söz konusu olduğunda bunu yalnızca Tevrat'taki bilgilere başvurarak yapması bazı eleştirilere neden olabilir. Fakat bu durum öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim'deki tufan ile ilgili bilgilerin Tevrat'a göre daha az detay içermesiyle ilgilidir. Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayetlerde bu büyük felaket daha ziyade Nuh Peygamberin çağrısına kulak asmayanlar için bir ceza, sözlerine inanarak ona bağlılıklarını bildirenler için bir kurtuluş olması açısından hayati ve belirleyicidir. Geminin boyutu, biçimi, yapım tekniği veya kaç gün su üzerinde kaldığı türünden detayları tartışmaya açan birtakım bilgilere ise Kur'an-ı Kerim yerine Tevrat'ta rastlamak mümkündür. Tevrat diğer taraftan Akadca çivi yazılı ilgili metinlerdeki kayıtlarla bazı açılardan tezatlıklar veya uyumsuzluklar göstermesi açısından da bir karşılaştırma kaynağı olarak görülmüştür. Wasserman'ın mevcut çivi yazılı metinlerdeki bilgiler ışığındaki bazı özgün yorumlarının Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere temel İslam kaynaklarındaki bilgilerle büyük oranda paralellikler arz etmesi (belki detayların azlığından da etkisiyle) de bunda önemli olmuştur. Çivi yazılı metinlerdeki bilgiler, tufanın, kutsal kitaplarda-

ki bilgilerle paralel bir biçimde, insan neslinin büyük bir kısmının yok edilmesindeki haklı tanrısal rolünü ve kahramanın “kurtuluşa dair” tanrısal misyonunu ön plana çıkarırken geminin nasıl yapıldığı, ham maddesinin ne olduğu, biçimi, ebadı, kahramanın isminin anlamının tufanla ilişkisi veya tufanın Mezopotamya yazılı geleneğindeki işlevi gibi kimi teknik detayları içermesi ve ayrıca tarihsel, filolojik, semantik ve hermenötik yorumlara olanak sağlaması açısından da tufan anlatısına bir katkı sunmaktadır.

Sonuç olarak Wasserman’ın bu kitabı, Akadca metinlere dayalı bir tufan anlatısını konuyla ilgili eldeki son çivi yazılı verilerle birlikte edebî, filolojik ve semantik bir analize tabi tutarak özgün yorumlarla bir kez daha tartışmaya açmaktadır. Kitap ayrıca gerek eski Mezopotamya tarihi boyunca gerekse de daha sonraki dönemlerde tufan anlatısının sadece dinî bağlamda değil aynı zamanda siyasi, edebî ve kültürel bir alanın da konusu olarak algılanmış olduğunu göstermeye çalışması bakımında dikkate değerdir. Bununla birlikte alana ve temaya dair tüm olumlu katkılarına rağmen kitabın tufanın bazı önemli ve kilit hususlarına detaylı bir şekilde değinmediğini belirtmek gerekir. Örneğin; tanrı Ea’nın tufan kahramanına bir gemi yapması emrini iletmeden önce bu yöndeki emirlerini ilk önce neden sürekli kamıştan yapılan araçlara (kamış yüzey, çit ve hasır gibi) yönelttiği sorusu bunlardan bir tanesidir.

Kaynakça

- Lambert, W. G. ve Millard, A. R. (1969). *Atra-ḫasīs: The Babylonian story of the flood*. Oxford: Clarendon Press.
- Chen, Y. S. (2013). *The primeval flood catastrophe: Origins and early development in Mesopotamian tradition*. Oxford: Oxford University Press.
- Finkel, I. L. (2014). *The ark before Noah: Decoding the story of the flood*. London: Hodder & Stoughton.